

8. Onderwijs in kwalitatieve methoden

Tot nu toe is in Kwalon weinig aandacht besteed aan onderwijs terwijl toch veel kwalitatieve onderzoekers een aanzienlijk deel van hun tijd besteden aan het geven van onderwijs in kwalitatieve onderzoeksmethoden aan universitaire of HBO studenten. In dit nummer wordt een start gemaakt met de nieuwe rubriek *Onderwijs in kwalitatieve methoden*. De redactie van Kwalon hoopt dat velen hierop zullen reageren met gevarieerde bijdragen. Te denken valt onder meer aan beschrijvingen van cursussen, ideeën over de opbouw van een cursus, verdieping in doctoraaljaren, de omvang van het methoden en technieken programma binnen studies, vaardigheidstrainingen, tentaminering, afstudeerbegeleiding, interesse wekken van studenten, het nut en de rol van readers, en te gebruiken leerboeken. Deze keer wordt een onderwijsprogramma beschreven dat Hennie Boeije coördineert voor studenten verplegingswetenschap aan de Universiteit van Utrecht.

Onderzoek van zorg: benaderingen van kwalitatief verpleegkundig onderzoek

Hennie Boeije

Sinds 1998 ben ik in Utrecht coördinator van het onderwijsblok *Onderzoek van zorg*, dat wordt gegeven aan studenten verplegingswetenschap in hun tweede studiejaar. Dit is het tweede blok Methoden en Technieken (M&T) in het curriculum. In het eerste studiejaar krijgen ze onderwijs in kwantitatieve methoden van onderzoek. Momenteel maakt het blok *Onderzoek van Zorg* nog deel uit van het gemeenschappelijke onderwijsprogramma verplegingswetenschap van de universiteiten van Maastricht, Utrecht en Groningen (MUG), het zogeheten MUG-programma. Formeel valt het onderwijsprogramma nog onder de verantwoordelijkheid van de Faculteit der Gezondheidswetenschappen, Universiteit Maastricht. Per september 2000 start de Universiteit Utrecht een eigen opleiding verplegingswetenschap met een geheel vernieuwd curriculum. Dit noopt tot reflectie op het bestaande blok *Onderzoek van Zorg*, waarin het onderwijs over kwalitatieve methoden van onderzoek centraal staat. In het onderstaande wil ik mijn eigen interpretatie hiervan geven.

Dit jaar ben ik begonnen met studenten te vragen wat ze zouden willen leren van het blok en dat leverde de volgende, interessante lijst van zelf geformuleerde leerdoelen op:

- Leren beoordelen van de waarde van een kwalitatief onderzoek. Wanneer is het goed?
- Welke studies zijn relevant voor je literatuurstudie?
- Hoe maak je een beargumenteerde keuze tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek?
- Wat zijn de verschillen tussen beide typen onderzoek?
- Wat is het belang van kwalitatief onderzoek voor de praktijk?
- Wat is de opbrengst, wat kun je ermee?

Methoden

el kwalitatief
onderwijs in
dit nummer
methoden. De re-
bijdragen. Te
bouw van een
ten program-
ing, interesse
n. Deze keer
voor studenten

Deskundig

org, dat wordt
t tweede blok
t ze onderwijs
van Zorg nog
p van de uni-
i-programma.
Faculteit der
e Universiteit
riculum. Dit
s over kwali-
en interpreta-
t blok en dat
goed?
zoek?

- Wat is de bijdrage van kwalitatief onderzoek aan de *body of knowledge*?
- Wat is de wetenschappelijke relevantie?
- Hoe zet je een kwalitatief onderzoek op?
- Wat is goed interviewen, hoe moet je analyseren, hoe presenteert je het?
- Kun je kwalitatief onderzoek generaliseren?

Deze lijst is uitgebreider dan de formele lijst met vier leerdoelen, maar is er wel tot te reduceren. Gedurende het onderwijsblok verwijs ik naar de lijst en aan het eind zullen we kijken of de leerdoelen zijn gehaald. Het overkoepelend doel van het blok is aan studenten duidelijk te maken wat kwalitatief onderzoek is en welke onderzoeksvragen verplegingswetenschappers daarmee kunnen beantwoorden. Het blok is dus geen training, studenten kunnen na afloop niet interviewen of analyseren.

De pijler van het onderwijs is het probleemgestuurd onderwijs (PGO). Door studenten worden in onderwijsgroepen studietaken doorgenomen die gebaseerd zijn op een bepaald probleem uit de praktijk of theorie. De groep bestaat uit ongeveer tien studenten en wordt begeleid door een tutor die het proces begeleidt maar ook inhoudelijk deskundig is. Studenten zien elkaar tweewekelijks en het blok duurt vijf maanden. De lengte van het blok ervaar ik als een groot voordeel. Het maakt het mogelijk om met studenten iets aan te gaan en ze in een leerproces van enige duur te begeleiden. Per bijeenkomst wordt één taak afgerond en wordt een begin gemaakt met een nieuwe taak. Studenten passen de zevensprong, een probleemoplossende methode bestaande uit zeven stappen die bij het PGO hoort behoorlijk gedisciplineerd toe. Bij deze groep studenten die in het eerste jaar al M&T (kwantitatieve methoden van onderzoek) hebben gehad en allen ten minste een HBO vooropleiding in de verpleegkunde hebben genoten, is dit een goede manier om al aanwezige kennis te activeren. Maar het laat vooral ook goed zien welke gaten er in de kennis zitten.

In het eerste college behandel ik de karakteristieken van kwalitatief onderzoek en de relevantie voor studenten verplegingswetenschap. In het tweede college ga ik in op de kwaliteit van kwalitatief onderzoek en de wijzen waarop onderzoekers de kwaliteit kunnen waarborgen. Het doel van beide colleges is de methoden in grote lijnen neer te zetten en het vak af te bakken. Het middengedeelte van het blok wordt gevuld met de behandeling van vier stromingen of tradities waarbinnen kwalitatief onderzoek een plaats heeft gekregen, namelijk de gefundeerde theorie benadering, de fenomenologie, de etnografie en de historische benadering.

Elk van de stromingen wordt behandeld in een taak en toegelicht door een gastdocent met expertise op dit specifieke terrein. Om de bijdrage van de gastdocenten zo goed mogelijk in het blok te integreren vraag ik hen onder andere in te gaan op de kern van de stroming die ze toelichten, hun affiniteit hiermee en wat een onderzoeker moet kunnen die kiest voor deze stroming. Deze gastdocenten zijn allen bevlogen, enthousiasmerend en deskundig. Studenten hebben net voor hun college de leerdoelen voor de bijbehorende taak opgesteld en kunnen dan direct aan de docenten vragen stellen. Vooral de kennismaking met de onderzoekspraktijk en de keuzen die onderzoekers maken, wordt door studenten erg op prijs gesteld.

Ook blijkt dat onderzoekers zich in de praktijk niet zo scherp aan de grenzen van de tradities houden. De gastdocenten blijken vooral geïnspireerd door bijvoorbeeld de fenomenologie of gebruiken technieken die zijn geassocieerd met de gefundeerde theorie benadering. Dat roept soms verwarring op bij studenten; de colleges laten de *logic in use* zien en relativeren wat er in de boeken staat. Het doet echter ook de vraag rijzen of een dergelijk onderwijsblok wel moet

worden opgehangen aan de stromingen of tradities, omdat velen toch pragmatisch kiezen voor een bepaalde onderzoeksstrategie.

Er hoeft niet geklaagd te worden over de omvang van de literatuur op het gebied van zorg en verpleging. Er zijn op dit vakgebied vele boeken en gespecialiseerde tijdschriften. Vorig jaar gebruikten we Munhall & Oiler (1994) die vijf tradities behandelen en voorbeelden uitwerken die alle uit de verpleging afkomstig zijn. Omdat het boek niet meer verkrijgbaar is, hebben we gekozen voor Creswell (1998). Hij licht vijf tradities toe aan de hand van artikelen uit verschillende disciplines. Creswell is toegankelijker dan Munhall & Oiler en creatiever. De taal die wordt gebezigd door onderzoekers binnen de verschillende tradities wordt door hem kort maar krachtig uiteengezet. Om studenten een studie in zijn geheel te laten zien, is het boek van Bosch (1996) voorgeschreven. Zij legt op zeer didactische wijze uit hoe zij haar onderzoek volgens de principes van de gefundeerde theorie heeft uitgevoerd.

De reader bevat elk jaar wat minder bijdragen. De filosofie bij het verstrekken van grote hoeveelheden literatuur (en in de originele opzet het zelf opzoeken van de juiste literatuur door studenten) is dat studenten selectief moeten leren lezen (en zoeken). Ten eerste stuit dit systeem bij deze groep op een praktisch bezwaar, namelijk dat ze een keer in de twee weken op zaterdag aanwezig zijn. Maar wat ik zeker zo belangrijk vind, is dat ze bij een lastig onderwerp als kwalitatief onderzoek het onderscheidingsvermogen en het zelfvertrouwen missen om sommige publicaties wel en andere niet te lezen. Voor het terzijde kunnen leggen van literatuur is inzicht nodig, dat juist nog moet worden verkregen.

Ondanks de taken, de rapportage van onderzoek en de verhalen over de onderzoekspraktijk door de docenten, blijft het voor studenten droogzwemmen. Daarom is twee jaar geleden ruimte gemaakt in het programma om een opdracht te maken. Studenten krijgen twee interviews die ze in duo's coderen. Daarbij schrijven ze een korte inleiding over de analyse in kwalitatief onderzoek, ze gaan in op een aantal opvallende zaken in de teksten en ze besluiten met een aantal vragen die ze in volgende interviews aan de orde zouden willen stellen. Bij de feedback en nabespreking van de opdrachten plaats ik deze twee interviews in het geheel van de uitkomsten van het onderzoek naar Multiple Sclerose dat ik in samenwerking met anderen zelf heb uitgevoerd. Door deze oefening komen studenten in aanraking met kwalitatieve gegevens, merken ze hoeveel tijd het kost om interviews te analyseren, doen ze ervaring op met keuzen in codering en zien ze welke plaats een interview in het geheel van de onderzoeksresultaten inneemt. Deze opdracht die wordt beloond met enkele punten, wordt door studenten zeer gewaardeerd.

Ik besluit deze bijdrage met een aantal discussiepunten en enkele literatuurverwijzingen.

Discussiepunten:

- Probleemgestuurd onderwijs werkt als studenten voorkennis hebben en gedisciplineerd werken;
- Probleemgestuurd onderwijs heeft de aanvulling van andere werkvormen nodig, zoals colleges, waarin overdracht van kennis plaatsvindt;
- De opbouw van een programma kwalitatieve onderzoeksmethoden aan de hand van tradities en stromingen is achterhaald, omdat onderzoekers zich zelden meer verbonden weten met specifieke stromingen en pragmatisch kiezen voor een onderzoeksstrategie en methoden en technieken.

- In het beg...
ze het inz...
scheiden...
- Elk onder...
derzoeksn...

Literatuur

Munhall, P.L.

York, National

Creswell, J.W.

ons. Sage, Thou

Recensie van C

Bosch, C.F.M.

Recensie van B

Twee websites o

www2.unimaas.t

Met dank aan Jaa

- In het begin van hun studie moeten studenten geschikte literatuur aangereikt krijgen, omdat ze het inzicht missen om zelf relevante en kwalitatief goede publicaties te kunnen onderscheiden van minder relevante en goede;
- Elk onderwijsprogramma moet een opdracht of oefening bevatten, omdat kwalitatieve onderzoeksmethoden pas gaan leven als studenten ze zelf toepassen.

Literatuur

Munhall, P.L. en Oiler Boyd, C.J. (1994), *Nursing research. A qualitative perspective*. New York, National League for Nursing Press.

Creswell, J.W. (1998), *Qualitative inquiry and research design. Choosing among five traditions*. Sage, Thousand Oaks.

Recensie van Creswell door Boer, F. de (1998), *Kwalon 8* (jrg. 3, nr. 2) p. 60-62.

Bosch, C.F.M. (1996), *Vertrouwdheid. Verlangen, ervaren en creëren*. Utrecht, Lemma.

Recensie van Bosch door Boeijs, H. (1997), *Kwalon 6* (jrg. 2, nr. 3) p. 23-25.

Twee websites over probleemgestuurd onderwijs: <http://www.imsa.edu/team/cpbl> en www2.unimaas.nl/PBL

Met dank aan Jaap van der Bijl, onderwijscoördinator Verplegingswetenschap Utrecht